

15. Παραγωγή Δ : Ανελεύθερη γη

από τον Νικόδημο

1. Σε προηγούμενα φύλλα εξετάσαμε την παραγωγή σε συνθήκες πλήρους ελευθερίας : η γη απλώνεται ελεύθερη και οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι και μπορούν να αποκτήσουν δωρεάν για χρήση τους ένα κομμάτι γης.

Τέτοιες συνθήκες δεν ισχύουν σήμερα. Οι άνθρωποι είναι πολιτικά ελεύθεροι αλλά η γη παντού είναι περικλεισμένη, δηλαδή ιδιόκτητη, και μόνο οι ιδιοκτήτες έχουν ελεύθερη πρόσβαση και χρήση της γης. Όλοι οι άλλοι, οι ακτήμονες, δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση και χρήση, ούτε για κατοικία ούτε για εργασία, εκτός αν πληρώσουν στους ιδιοκτήτες την τρέχουσα τιμή αγοράζοντας ή μισθώνοντάς τη γη.

Έχουμε τόσο συνηθίσει αυτή την κατάσταση με ανελεύθερη γη και την ανάγκη να πληρώνουμε για τη χρήση της, που δεν μπορούμε αμέσως ή εύκολα να φανταστούμε πως αυτές οι συνθήκες θα μπορούσαν να είναι πολύ διαφορετικές. Η ανάγκη αυτή καθώς και η σύνολη κατάσταση είναι τεχνητή. Συντηρείται μόνο διότι δεν γνωρίζουμε πώς εγέρθηκε και πώς μπορούμε να την αλλάξουμε: δυστυχώς είναι και θεληματική και συγκαλυπτική άγνοια.

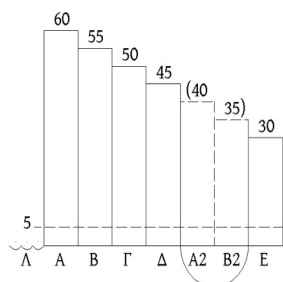
2. Παραμένοντας ακόμα λίγα χρόνια στις αποικίες και ΗΠΑ (Βόρεια Αμερική, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία) στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, όπως αναφέραμε σε προηγούμενα φύλλα, μπορούμε να δούμε τη γρήγορη εξέλιξή τους στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία. Παραδόξως δεν ήταν νεοφερμένοι καπιταλιστές και τσιφλικάδες από τους μητροπολιτικούς χώρους που σταμάτησαν την ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνίας, τότε που η γη ήταν ελεύθερα διαθέσιμη, επιβάλλοντας τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, που γνωρίζουμε σήμερα με τη λάθος ονομασία "νεο-φιλελευθερισμός". Είναι πολύ περίεργο το γεγονός, αλλά είναι οι ίδιοι οι πρώην εκμεταλλευμένοι που τώρα έγιναν εκμεταλλευτές.

Στα αρχικά στάδια αποίκησης που μόλις εξετάσαμε, ως νέοι άποικοι έφθναν κυρίως οι κατατρεγμένοι και καταπιεσμένοι (ακόμα και κατάδικοι!) που έλπιζαν να ανασάνουν ελεύθερα και να μπορέσουν μόνοι τους, με το μόχθο τους στην ελεύθερη γη, να φτιάξουν μια καλύτερη μοίρα. Αλλά το δαιμόνιο της πλεονεξίας υπερίσχυσε και αυτοί οι ίδιοι έγιναν εκμεταλλευτές και καταπιεστές των κατοπινών μεταναστών.

Η διαδικασία ήταν πολύ απλή. Ο μοχλός ήταν η περικλείση της γης. Σε κάποιο στάδιο, μερικοί ευκατάστατοι παραγωγοί άρχισαν να παίρνουν στην ιδιοκτησία τους εδάφη στα περίχωρα της κοινότητας, τα οποία δεν χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι αλλά τα κρατούσαν για να τα ενοικιάσουν ή να τα πουλήσουν αργότερα. Ιδρύονταν μάλιστα ειδικές εταιρείες που έπαιρναν στην κατοχή τους τεράστιες εκτάσεις χιλιάδων εκταρίων και μετά κανόνιζαν τη διανομή τους, όχι βέβαια με φιλανθρωπική ανιδιοτέλεια. Αλλού δεν υπήρχε νομοθεσία που να απαγορεύει τέτοιες δραστηριότητες κι αλλού η νομοθεσία τις προωθούσε.

Αυτό το γεγονός κατακράτησης γαιών έφερνε πίεση καθώς ανάγκαζε νεοφερμένους αποίκους να πηγαίνουν πολύ μακρύτερα από το κέντρο (παράδειγμά μας, την πόλη-λιμάνι) αλλά δεν ήταν τραγικό, εφόσον οι καινούριοι ήταν λιγοστοί και υπήρχαν αρκετά εύφορα εδάφη σχετικά κοντά. Όμως όταν οι νεοφερμένοι πολλαπλασιάστηκαν και τα

διαθέσιμα εδάφη βρίσκονταν πολύ μακριά, τότε δημιουργήθηκαν δυσκολίες – και αυτές με τον καιρό διογκώθηκαν σε σοβαρές εντάσεις και κρίσεις.

Διαγρ.1

Στο διάγραμμα 1 εικονίζεται το πρώτο κύμα περικλίσεων στον άμεσο περίγυρο της κοινότητας που τώρα έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό. Οι τοποθεσίες που θα είχαν παραγωγή 40 και 35 έχουν περάσει τώρα στην ιδιοκτησία (ας πούμε των Α και Β) και κρατιούνται αχρησιμοποίητες. Οι νέοι άποικοι θα πάνε αναγκαστικά να εγκατασταθούν στις τοποθεσίες Ε. Αυτές τώρα είναι ίσως λιγότερο γόνιμες και εξάπαντος πιο απομακρυσμένες από το κέντρο, άρα λιγότερο αποδοτικές (λέμε 30).

3. Μπορεί τώρα ο ιδιοκτήτης της Α2 να προτείνει σ' έναν νεοφερμένο να δουλέψει στη δική του τοποθεσία έναντι κάποιου μισθώματος. Το μίσθωμα που ο νεοφερμένος θα πληρώνει στον ιδιοκτήτη Α για χρήση της τοποθεσίας Α2 θα καθορισθεί ως εξής: η οριακή παραγωγή είναι 30, οπότε τέτοια το πολύ θα είναι η παραγωγή και του νεοφερμένου σε όμοιες τοποθεσίες – ίσως και χαμηλότερη στην αρχή: επομένως αν μετά την πληρωμή του μισθώματος στον ιδιοκτήτη απομένει στον παραγωγό τουλάχιστον ένα ποσό 30 δεν θα του είναι ασύμφορο. Έτσι συμφωνούν σ' ένα μίσθωμα 9 ή 8 (ο ιδιοκτήτης δίνει ένα παραπάνισιο κίνητρο στον ενοικιαστή). Τώρα στην τοποθεσία Α2 ο παραγωγός έχει ένα εισόδημα 32 και πληρώνει στον γαιοκτήμονα ένα γεω-μίσθωμα 8.

Παρόμοιες διευθετήσεις θα γίνουν και στις τοποθεσίες Β2. Οι γαιοκτήμονες έχουν τώρα ένα σίγουρο εισόδημα από την εκμίσθωση των εδαφών τους, δηλαδή τα γεωμισθώματα, χωρίς οι ίδιοι να κοπιάζουν καθόλου. Αν μάλιστα αποσύρουν τα εδάφη τους από την παραγωγή για μεγάλα διαστήματα, ωστόσο ο πληθυσμός αυξηθεί ασφυκτικά, γίνουν πρόσθετες περικλίσεις και η κοινωνία αναπτυχθεί παραπέρα, τότε τα γεωμισθώματα θα είναι πολύ ψηλότερα.

(Γιαυτό γράφει ο Μαρξ στο Κεφάλαιο 3.6.45: "Η νομική ιδιοκτησία γης από μόνη της δεν δημιουργεί κανένα γεωμίσθωμα για τον ιδιοκτήτη. Σίγουρα όμως του δίνει δύναμη ν' αποσύρει τη γη του από εκμετάλλευση ωστόσο οι οικονομικές συνθήκες επιτρέπουν μια υπεραξίωση έτσι που η γη να του δίνει ένα πλεόνασμα, είτε χρησιμοποιείται για γεωργία είτε για άλλους παραγωγικούς σκοπούς, όπως οικοδόμηση, κλπ. Δεν μπορεί ο γαιοκτήμονας ούτε ν' αυξήσει ούτε να μικρύνει την απόλυτη ποσότητα αυτού του πεδίου απασχόλησης αλλά μπορεί να το κάνει με την ποσότητα την προσφερόμενη στην αγορά. Γιαυτό, όπως κιόλας παρατήρησε ο Φουριέ, είναι χαρακτηριστικό γεγονός σε όλες τις πολιτισμένες χώρες, ότι ένα σχετικά σημαντικό τμήμα της γης πάντα κρατιέται έξω από την παραγωγή".) Αυτό γίνεται και σήμερα με αγροτεμάχια στην ύπαιθρο και οικόπεδα στις πόλεις.

4. Ειδικά τώρα λειτουργεί ωμά η πλεονεξία. Δεν είναι ακριβώς οι παραγωγικές δυνάμεις, οι υφιστάμενες κοινωνικές σχέσεις, που καθορίζουν το επόμενο στάδιο εξέλιξης. Πριν και έως αυτό το στάδιο, όλοι οι νεοφερμένοι έχουν σχεδόν ίδιες δυνατότητες. Οι παραγωγικές σχέσεις τους ως προς τις συνθήκες εργασίας και αμοιβής τους είναι ίσες ή πανομοιότυπες. Ειδικά εφόσον η φορολογία μαζεύει τα πλεονάσματα της γεωπροσόδου.

Τώρα όμως αλλάζουν. Από δω και πέρα οι νεοφερμένοι δεν έχουν όμοιες δυνατότητες, διότι είναι αποκλεισμένοι από τα πλεονεκτικά κομμάτια γης. Κατευθυντήρια δύναμη για την καινούρια εξέλιξη είναι η επιθυμία για περισσότερο πλούτο δίχως μόχθο.

Θα μπορούσε ένας νόμος ν' απαγορεύσει την πρόσθετη ιδιοκτησία αλλά και την ιδιόκτητη γη που δεν χρησιμοποιείται άμεσα από τον ιδιοκτήτη. Αναμφίβολα υπήρχε κι αυτή η επιθυμία. Αλλά επεκράτησε η πλεονεξία. Κι αυτή διαμόρφωσε τις κατοπινές εξελίξεις θεμελιώνοντας τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Αμέσως μόλις αντιληφθούν τις δυνατότητες εύκολου μελλοντικού πλουτισμού (δίχως κανέναν ιδιαίτερο κόπο), όλοι όσοι μπορούν θα σπεύσουν να περικλείσουν παίρνοντας στην ιδιοκτησία τους όλα τα ευπρόσιτα εδάφη στα περίχωρα της κοινότητας. Ως συνέπεια οι κατοπινοί μετανάστες θα αναγκάζονται να πηγαίνουν ακόμα πιο μακριά για να βρουν ελεύθερα εδάφη και να ξεκινήσουν ανεξάρτητη παραγωγή. Πολλοί μάλλον δεν θα θέλουν και θα μένουν στην ανεπτυγμένη κοινότητα πιάνοντας δουλειά σαν μισθωτοί εργάτες.

Οι άλλοι θα εργάζονται μακριά από τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ανάπτυξης και η παραγωγή τους στις νέες "παρά-φυσικές" οριακές τοποθεσίες θα είναι χαμηλή.

Οι πλείστοι ακαδημαϊκοί (οικονομολόγοι και ιστορικοί) δείχνουν ανήμποροι να καταλάβουν τι συνέβαινε. Ένας από αυτούς, ο D. McLelland, εξειδικευμένος μάλιστα στον Μάρξ, που εξηγεί την όλη εξέλιξη σε μάκρος και με λεπτομέρεια, έγραψε:

«Είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς με οικονομολογική λογική γιατί οι άνθρωποι στις δεκαετίες 1860-70 πήγαιναν να εγκατασταθούν στο Μίντ-Ουέστ (Άγρια Δύση). Στα ταξίδια του στον ποταμό Μισσισιππή (1862), ο Άγγλος μυθιστοριογράφος Τρόλλοπ δεν έπαυε να θαυμάζει το ότι άνθρωποι, που θα έπρεπε να γνωρίζουν καλύτερα, εθελούσια διάλεξαν να ζουν σε πρωτόγονες συνθήκες, σε σπήλαια και λασποκάλυβα. Τους βρήκε να εργάζονται από το πρωί μέχρι το βράδυ για να μπορούν να επιβιώνουν χωρίς άμεση προοπτική βελτίωσης. Ωστόσο ήταν αισιόδοξοι για το μέλλον και δεν ήθελαν να επιστρέψουν στον «πολιτισμό» παρότι δεν τον είχαν εγκαταλείψει από επιτακτική ανάγκη.» (Σελ. 13, The Achieving Society, N.Y. 1976.)

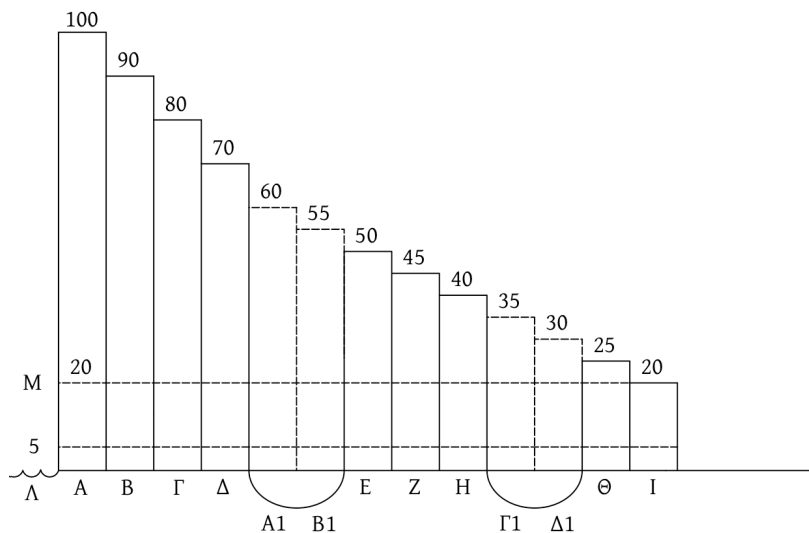
Αυτοί οι μετανάστες ήθελαν να είναι ανεξάρτητοι, όχι μισθωτοί υπόδουλοι. Είχαν έρθει στη Δύση με το όραμα της ελευθερίας και της επιτυχίας. Τώρα πια όμως δεν υπήρχαν ελεύθερα ή φθηνά εδάφη κοντά στις ανεπτυγμένες κοινότητες κι έτσι δεν μπορούσαν να εγκατασταθούν ως ανεξάρτητοι καλλιεργητές. Αλλά δεν ήθελαν να εργάζονται ως μισθωτοί με χαμηλή αμοιβή. Προτιμούσαν να πάνε να εγκατασταθούν μακριά αλλά να διατηρούν την ανεξαρτησία τους.

Η νέα κατάσταση έχει ακόμα μια βλαβερή συνέπεια. Αφενός δημιουργούνται μισθωτοί εργάτες – η απαρχή της μάζας των προλετάρων που δεν θα έχουν παρά μόνο την εργοδύναμή τους να πουλήσουν. Αφετέρου, επειδή η οριακή παραγωγή είναι επιτηδευμένα και "παραφυσικά" χαμηλή, οι μισθοί καθορίζονται σε (τεχνητά) χαμηλό επίπεδο.

5. Στο προηγούμενο φύλλο είδαμε τον τρόπο ελεύθερης παραγωγής όπου ελεύθεροι άνθρωποι εργάζονται ελεύθερα σ' ελεύθερη γη. Όταν κάθε άνθρωπος που θέλει μπορεί ν' αποκτήσει ελεύθερα ένα κομμάτι γης τότε οι μισθοί καθορίζονται άμεσα από την οριακή

παραγωγή και τείνουν να παραμένουν ψηλοί κοντά στο ολικό προϊόν των οριακών τοποθεσιών σε χρήση.

Στη νέα κατάσταση επίσης οι μισθοί καθορίζονται από, ή σχετίζονται στενά προς, την οριακή παραγωγή. Αλλά αυτή τώρα είναι τεχνητά χαμηλή λόγω των περικλίσεων.

Διαγρ. 2

Ο καθοριστικός παράγοντας εδώ είναι τι ποσό θα δεχτεί ο άνεργος. Αν οι προλετάριοι (διότι τέτοιοι έχουν γίνει οι άνεργοι μετανάστες) είναι πολλοί και οι θέσεις λίγες, τότε οι μισθοί θα είναι πολύ χαμηλοί. Αν οι θέσεις είναι πιο πολλές τότε οι μισθοί θ' ανέβουν κάπως, και όσοι εργαζόμενοι έχουν κάποια ειδικότητα ίσως να ξεπεράσουν και το επίπεδο 20. Αλλά γενικά οι μισθοί θα κυμαίνονται κάτω από

20 προς το 5.

Όταν και όπου όλες οι γαίες είναι περικλεισμένες σε ιδιοκτησία και δεν υπάρχουν εδάφη ελεύθερα ή φθηνά διαθέσιμα, οι μισθοί καθορίζονται από το λιγότερο που οι άνεργοι θα δεχθούν: αυτό θα είναι υψηλό σε καιρούς οικονομικής άνθισης και χαμηλό σε καιρούς ύφεσης.

Οι εργαζόμενοι οργανώνονται βαθμιαία σε συνδικάτα, οπότε με σκληρά παζαρέματα, στάσεις εργασίας και απεργίες, κατορθώνουν να επιτύχουν συλλογικές συμβάσεις με κάπως ευνοϊκότερους όρους.

6. Αυτή περίπου είναι η κατάσταση σήμερα σε κάθε χώρα όπου η γη δεν είναι ελεύθερα διαθέσιμη για παραγωγή (και οι άνθρωποι, εννοείται, μπορούν να μετακινούνται ελεύθερα). Εδώ τώρα, είπαμε, καθώς αυξάνονται οι μάζες των άνεργων προλετάρων, έρχονται οι επιχειρηματίες να επενδύσουν τα κεφάλαιά τους. Αυτά συχνά τα δανείζονται από τράπεζες έχοντας τώρα τη σιγουριά του κέρδους.

Η γεωπρόσοδος σε κάθε τοποθεσία – δηλαδή το πλεόνασμα πάνω από το επίπεδο 20 – είναι πληθωρική, αφύσικα φουσκωμένη: εγείρεται τεχνητά σε συνθήκες περιορισμών και καταπίεσης που δημιουργούνται από την περικλεισμένη, ανελεύθερη γη. Σε αυτήν τώρα περιέχεται ένα μεγάλο ποσοστό της παραγωγής το οποίο φυσιολογικά ανήκει στους εργαζόμενους, αλλά τώρα το σφετερίζεται ο εργοδότης (γαιοκτήμονας ή καπιταλιστής ή και τα δυο).

Ούτως ή άλλως, η αξία μιας τοποθεσίας σχετίζεται ή καθορίζεται άμεσα από την παραγωγικότητά της, η οποία εκφράζει την γεωπρόσοδο (ή υπεραξία). Έτσι μπορεί να φορολογηθεί άμεσα η αξία της τοποθεσίας και δεν χρειάζεται να σπαζοκεφαλιάζει ο έφορος για την πραγματική γεωπρόσοδο στις αφύσικες συνθήκες περικλίσεως και ανελεύθερης γης.

7. Η αποκομιδή της γεωπροσόδου από το κράτος ως φόρος είναι λογικό, δίκαιο και φυσικό μέτρο. Δυστυχώς, εδραιωμένα συμφέροντα και θεληματική άγνοια εμποδίζουν την εφαρμογή του.

Αλλά από αρχαιότατους χρόνους και όπως είδαμε σε προηγούμενα φύλλα (π.χ. 13 §4), από σύγχρονους οικονομολόγους, (βλέπετε και πιο κάτω) η γεωπρόσοδος θεωρείται το πιο κατάλληλο μέγεθος στην παραγωγή για να φορολογηθεί έτσι που να μην προκαλούνται στρεβλώσεις. Αντίθετα, η φορολόγηση οποιουδήποτε άλλου μεγέθους, δηλαδή της αμοιβής της εργασίας ή του κεφαλαίου, ή των εισαγόμενων αγαθών κλπ., προκαλεί πληθωρισμό.

Επίσης, η φορολόγηση της προσόδου, που για συντομία θα την ονομάζουμε "γεωφορολόγηση", θα αναγκάζει τους κατόχους γαιών στην πόλη και στην ύπαιθρο να τις χρησιμοποιούν πλήρως, διότι αλλιώς δεν θα μπορούν να πληρώνουν τον φόρο αν τις κρατούν αχρησιμοποίητες περιμένοντας να ανέβει η αξία τους.

Έτσι θα είναι ασύμφορο για οποιονδήποτε να κατέχει περισσότερη γη από όση μπορεί να χρησιμοποιήσει και πολλοί άλλοι τώρα θα έχουν πρόσβαση και χρήση.

Αυτά τα θέματα θα τα εξετάσουμε σε επόμενα φύλλα.

Ο John Stewart Mill, άλλος Άγγλος φιλελεύθερος, κι' αυτός κλασικός οικονομολόγος έγραψε (στο *Principles of Political Economy* 1848 Λονδίνο, 5.5.5-6): Οι γαιοκτήμονες "πλουτίζουν στον ύπνο τους δίχως να εργάζονται, να διακινδυνεύουν ή να αποταμιεύουν". Και προτείνει να φορολογείται πλήρως η γεωπρόσοδος: "Ολόκληρος αυτός ο φόρος δεν είναι φόρος αλλά πληρωμή της προσόδου ... Οι γαιοκτήμονες δεν έχουν δικαίωμα για αποζημίωση".

Ήδη 70 χρόνια νωρίτερα ο Άνταμ Σμιθ είχε κάνει την ίδια επισήμανση: "Η γεωπρόσοδος ... είναι ένα είδος εισοδήματος που ο ιδιοκτήτης απολαμβάνει...χωρίς καμία φροντίδα ή προσοχή εκ μέρους του" (*Πλούτος των εθνών* 1776, Λονδίνο, 2,2,1). Προσθέτει δε αμέσως πως η φορολόγηση της γεωπροσόδου δεν θα επέφερε καμιά στρέβλωση στη σύνολη παραγωγή: "Ακόμα και όταν ένα μέρος αυτού του εισοδήματος αφαιρεθεί από [τον γαιοκτήμονα] για να καλυφθούν οι δαπάνες του κράτους, δεν θα προκύψει καμιά αποθάρρυνση της παραγωγικής προσπάθειας. Το ετήσιο προϊόν της γης και η εργασία της κοινωνίας, ο πραγματικός πλούτος και το εισόδημα του μεγάλου σώματος του λαού θα έμενε το ίδιο μετά από έναν τέτοιο φόρο."

Ο Ν. Καζάνας (*Κοινωνία δίχως Φόρους* 1996 Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα) μάζεψε τις γνώμες επιφανών οικονομολόγων που συνιστούν τη φορολόγηση της γεωπροσόδου από τον Σμιθ ως τις μέρες μας (σ 94-103). Από τους σύγχρονους παίρνω τη διατύπωση του J. Stiglitz που ήταν μέλος της Επιτροπής Οικονομικών Συμβούλων του Προέδρου Κλίντον: **"Η φορολόγηση της γεωπροσόδου όχι μόνο δεν είναι στρεβλωτικός αλλά είναι ο μοναδικός φόρος αναγκαίος να χρηματοδοτεί τις δημόσιες υπηρεσίες πρόνοιας"**. (*Lectures on Public Economics* Λονδίνο, McGraw 1980, σελ.524).

Αυτά αρκούν. Θα επανέλθω.